

УДК 94 (480) «1970/1989»

DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2025.2.342>

Анатолій Гончаренко*

ЕВОЛЮЦІЯ СКАНДИНАВСЬКОЇ МОДЕЛІ СОЛІДАРИЗАЦІЇ В 70-80-Х РР. 20 СТ. (НА ПРИКЛАДІ ФІНЛЯНДІЇ)

Анотація: У статті досліджено еволюцію скандинавської моделі солідаризації в 1970-80-х рр. (на прикладі Фінляндії). На початку 1970-х рр. у країнах Скандинавії спостерігається зменшення темпів економічного зростання та загострення кризових явищ в економіці. У Фінляндії у цей час переглядають підходи щодо державних соціальних гарантій, активізується приватний ринок соціальних послуг.

У 1980-х рр. головним завданням уряду Фінляндії було зменшення темпів інфляції, що відбувалося у контексті ситуації в країнах Північної Європи. Складна економічна ситуація в Фінляндії призвела до переходу від державно-адміністративної моделі управління до ринкової, внаслідок чого провідна роль держави як визначника соціально-економічного розвитку значно зменшилась.

У 1980-х рр. у Скандинавії посилюються прояви індивідуалістичних напрямів, що детермінує зростання політичної та корпоративної конкуренції. Використання засобів масової інформації та комунікації дозволило практикувати методи, які раніше не були властиві корпоративній культурі Фінляндії. Це, перш за все, лобіювання інтересів, зрощування громадських, профспілкових і корпоративних організацій з політичними, що призвело до змін в існуючій системі представництва інтересів.

Ключові слова: скандинавська модель, солідаризація, Фінляндія, Скандинавія, Північна Європа, криза, реформи

Вступ. Скандинавська (шведська, північноєвропейська) модель є складовою частиною Європейської соціальної моделі. Розробка та впровадження цієї моделі солідаризації суспільства, яка характеризується найбільшим ступенем соціального захисту всіх його членів, мали значний вплив на формування соціальної політики в Європі. Витоки формування скандинавської моделі соціально-економічного розвитку можна простежити у період між двома світовими війнами, а її становлення відбувалося у 50-80-х рр. 20 ст. унаслідок інституційних змін, які ґрунтувалися на специфічному типі світогляду та побудови суспільних відносин.

Сьогодні країни Скандинавії (Данія, Швеція, Норвегія, Фінляндія, Ісландія) входять до першої 20-ки держав світу за рейтингом глобальної конкурентоспроможності, ступеня розвитку інновацій, розвитку людського потенціалу¹. Скандинавську модель об'єднують загальні принципи побудови, функціонування та реформування соціально-орієнтованої

* Гончаренко Анатолій Володимирович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії Сумського державного університету (Суми, Україна); ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4281-8735>;

e-mail: a.goncharenko@yur.sumdu.edu.ua

¹ World Competitiveness Ranking. 2024. URL: <https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness-ranking/rankings/wcr-rankings/>

держави. Найяскравіше ці особливості проявилися, перш за все, у Швеції та Фінляндії, що детермінує необхідність ґрунтовного дослідження процесів, які відбувалися у цих країнах.

Огляд літератури. Історіографія порушеної нами проблематики багаточисельна. Серед праць зарубіжних дослідників, перш за все, необхідно виокремити роботи П. Алусатарі, Х. Ніємеля, Б. Грів, Л. Йонунг, П. Саукконен, О. Кангас і А. Нарішкіна². В українській історичній науці еволюція скандинавської моделі у 1970-80-х рр. практично не досліджувалася. Побіжно це питання вивчали А. Кудряченко й О. Шевченко³.

Отже, аналіз історіографії питання дозволяє зробити висновок, що у науковій літературі присутній фактичний матеріал з поставлених у роботі проблем, окреслені основні лінії розвитку скандинавської моделі у другій половині 20 ст. Проте дослідники не приділяють достатньої уваги спробам врегулювання кризових явищ у Фінляндії в 1970-80-х рр. Саме тому, *мета статті* – дослідити еволюцію скандинавської моделі солідаризації у 1970-80-х рр. на прикладі Фінляндії.

Виклад основного матеріалу. У післявоєнний період, особливо у 60-х – першій половині 70-х рр. 20 ст. скандинавська модель сприяла країнам Північної Європи досягти найвищих, серед інших розвинених країн, показників соціалізації економіки, зокрема у розподілі ВВП, соціальних витратах держави, за ступенем рівномірності у розподілі доходів, зближенням рівнів оплати праці, зниженням кількості осіб, які перебувають нижче офіційної межі бідності⁴.

Кризові тенденції 70-80-х рр. 20 ст. у світовій економіці детермінували реформування суспільних відносин в Європі. Світова криза перевиробництва, яка була пов'язана з відмовою від Бреттон-Вудської системи, спричинила необхідність створення стабільного макроекономічного середовища, стабілізації національної грошової одиниці, розширення ринків збуту та реалізацію інших заходів. Світові економічні процеси завдали значних економічних збитків європейським державам. На початку 1970-х рр. у країнах Скандинавії почали зменшуватися темпи економічного зростання. Нафтова криза 1973-

² Alasuutari P. Suunnittelutaloudesta Kilpailutalouteen: Miten Muutos oli Ideologisesti Mahdollinen? // Artikkelikokoelma Tutkimushankkeesta Sosiaaliset Innovaatiot, Yhteiskunnan Uudistumiskyky ja Taloudellinen Menestys. Helsinki: Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra, 2004. S. 1-47; Niemelä H., Salminen K. Social Security in Finland. Helsinki: Vammalan Kirjapaino Oy, Kela, Finnish Centre for Pensions, Tela, Ministry of Social Affairs and Health, 2006. 76 p.; Greve B. What Characterise the Nordic Welfare State Model // Journal of Social Sciences. 2007. Vol. 3. № 2. P. 43-51; Jonung L. Lessons from Financial Integration and Financial Crises in Scandinavia. Prepared for the 13th Dubrovnik Economic Conference, June 27 – June 30, 2007. Dubrovnik: Croatian National Bank, 2007. 44 p.; Jonung L. Lessons from Financial Liberalisation in Scandinavia // Comparative Economic Studies. 2008. Vol. 50. Issue 4. P. 564-598; Saukkonen P. Suomalaisen yhteiskunnan poliittinen kulttuuri / Suomalaisen politiikan murroksia ja muutoksia. Helsinki: Helsingin yliopisto Poliitiikan ja talouden tutkimuksen laitos, 2012. P. 27-52; Kangas O., Saloniemä A. Historical Making, Present and Future Challenges for the Nordic Welfare State Model in Finland // NordMod2030. Oslo: Fato, 2013. Sub-report 6. 80 p.; Нарышкин А.А. Социально-политические аспекты реформирования североευропейской модели развития: дисс... канд. полит. наук: 23.00.04. Москва, 2016. 231 с.

³ Кудряченко А.І., Кривонос Р.А., Солошенко В.В. Скандинавська модель: досвід для України // «Україна: контекст світових подій». Аналітичні записки Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» (2017-2019 рр.) / За загальною редакцією член-кор. НАН України, д.і.н., проф. Кудряченка А.І. Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2019. С. 42-49; Шевченко О.С. Концепція солідаризму: історія, теорія та практика впровадження в Україні: дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2019. 263 с.

⁴ Кудряченко А.І., Кривонос Р.А., Солошенко В.В. Скандинавська модель... С. 45.

1975 рр. засвідчила, що перевага соціальної інфраструктури у порівнянні з її ресурсним забезпеченням занадто мала, а якість послуг недостатня. З'явилася невідповідність між поглибленням і розширенням соціальної політики та звуженням можливостей задоволення запитів населення.

Погіршення економічної кон'юнктури, зростання інфляції та нестача коштів у бюджеті призвели до того, що уряди Скандинавських країн не виконували у повному обсязі соціальні зобов'язання. Необхідність забезпечення економічного зростання спричинила реалізацію програми перетворень. Північна Європа пішла загальносвітовим шляхом переорієнтації на монетарний підхід в економічній політиці. При цьому зберігалось поєднання економічної політики ефективності та соціальної справедливості, що цементує стабільну політичну систему.

Для Фінляндії цей виклик мав менше наслідків, оскільки вона мала широкі торговельні зв'язки з СРСР, з якого імпортувала нафту й іншу сировину, а експортувала індустриальні товари⁵. Інфляційні процеси та незначне економічне зростання були тією ціною, яку країни Скандинавії заплатили за низький рівень безробіття та політику солідаризації. Окремі галузі промисловості, які були під контролем держави, зіткнулися з глибокою структурною кризою, внаслідок чого отримали більш масштабну урядову допомогу, ніж приватний сектор. У політичному контексті це вплинуло на посилення опозиційних соціал-демократичному спектру партій, які прийшли до влади у 1976–1982 рр.⁶ Це був перший тривожний дзвінок, який свідчив про необхідність проведення реформ.

На початку 1970-х рр. у Скандинавських країнах все більш відчутною стала тенденція, яка полягала у зміні ставлення до соціальних гарантій – відбулася часткова відмова від принципу універсалізму (підґрунтя скандинавської моделі)⁷ під час надання соціальної підтримки. Система соціального захисту зазнала істотних змін у плані співставлення соціальних виплат з прибутками родини, яка звертається за допомогою. Проте зміна умов надання соціальної допомоги населенню мала компромісний характер, зменшувала навантаження на державний бюджет, зберігала підтримку окремих верств.

Крім безкоштовних державних послуг у сфері охорони здоров'я, освіти, комунальному господарстві та соціальної допомоги, почали зростати послуги соціального характеру, які надавалися приватними підприємствами. Останнє активно впливало на збільшення ринку приватних соціальних послуг. Це був новий чинник у механізмі солідарного соціального забезпечення країн Північної Європи.

Починаючи з середини 1970-х рр., коли стала розпадатися централізована система колективно-договірного регулювання, до мінімуму зменшився вплив держави у царині формування заробітної плати, скандинавська модель почала демонструвати зниження своєї ефективності, про що свідчило уповільнення темпів економічного зростання⁸. У другій половині 70-х рр. 20 ст. зміни відчула процедура індексації різних соціальних виплат, які вже не могли ефективно компенсувати зростання цін, як було раніше. Проте сам принцип індексації соціальних виплат зберігався.

⁵ Див.: Kangas O., Saloniemä A. Historical Making...; Niemelä H., Salminen K. Social Security...

⁶ Див.: Исаев М.А., Чеканский А.Н., Шишкин В.Н. Политическая система стран Скандинавии и Финляндии. Москва: РОССПЭН, 2001. 279 с.

⁷ Greve B. What Characterise... Р. 44.

⁸ Кудряченко А.І., Кривонос Р.А., Солошенко В.В. Скандинавська модель... С. 45–46.

У 1980-х рр. головним завданням урядів Скандинавських країн була боротьба з інфляційними процесами. На початку 1980 р. прем'єр-міністр Фінляндії М. Койвісто (1979–1982 рр.) відзначив: «В економічній політиці зараз необхідно поставити на перше місце боротьбу з інфляцією, а здійснення заходів щодо підтримки кон'юнктури відсунути на другий план»⁹. Одним із факторів, який сприяв стримуванню інфляції у Фінляндії, було підвищення зовнішньої вартості фінської марки, що, як передбачалося, повинно було зменшити вплив імпорتنих цін на зростання цін у країні. Відповідно до пропозиції Банку Фінляндії було знижено межі коливання валютного індексу фінської марки, що передбачало ревальвацію, хоча курси валют при цьому не були змінені¹⁰.

У 1980 р. фінський уряд ухвалив програму соціально-економічного розвитку, яка була спрямована, перш за все, на стримування інфляційних тенденцій і недопущення «перегріву» в економіці, який міг спричинити інфляційне зростання цін. Згідно з цим документом передбачалися тимчасові відрахування від експорту деяких целюлозно-паперових товарів, відрахування від прибутків фірм на капіталовкладення майбутнього періоду, перенесення передбачених на 1980 р. урядових інвестицій у розмірі близько 500 млн. фінських марок на 1981 р. Всі ці заходи, на думку Міністерства фінансів Фінляндії, дозволили зменшити темпи зростання інфляції у країні на 1%, а також створити запас коштів для нормальної діяльності фірм у разі різкого падіння кон'юнктури у 1981 р. Урядом у 1980 р. були запроваджені також інші антиінфляційні заходи – неодноразове зменшення квот кредитування комерційних банків Банком Фінляндії, а також здійснення інших заходів, спрямованих на подорожчання кредиту. Представники фінської промисловості гостро критикували державну антиінфляційну програму й інші заходи влади, зокрема за необхідність додаткових відрахувань від прибутків фірм і підприємств¹¹.

У 1980-х рр. рівень участі держави в економіці країн Скандинавії був позначений високими показниками: провідну роль, перш за все, у галузі промислового виробництва, відігравали державні компанії. У 1980 р. кожне 8-ме робоче місце у Фінляндії належало державному підприємству. Близько 19% доданої вартості всієї фінської промислової продукції та понад 25% капіталовкладень в окремих галузях промисловості – такою була частка державних компаній¹². Це, перш за все, наступні галузі: гірничорудна, металургійна та машинобудівна (державі належали найбільші компанії «Valmet», «Outokumpu», «Rautaruukki», «Suomen Autoteollisuus»), лісова та деревообробна промисловість («Enso-Gutzeit», «Veitsiluoto»), хімічна промисловість («Neste», «Kemira»), електроенергетика («Imatran Voima», «Kemijoki»), текстильна промисловість («Valvilla»).

Реалізація соціальних перетворень значно доповнювала економічну та політичну систему Скандинавських країн, проте не змінювала її підґрунтя. Провідним показником скандинавської солідарної моделі було забезпечення функціонування держави загальної благоденства. У звіті комерційних банків країн Скандинавії, відзначено, що в 1982 р. економіка Фінляндії досягла найнижчого показника спаду. У Швеції та Норвегії стабільність фінансової системи також підтримувалась лише за допомогою втручання

⁹ Див.: Helsingin Sanomat. 1980. № 75. S. 9.

¹⁰ Нарышкин А.А. Социально-политические аспекты... С. 94.

¹¹ Ibid. С. 94.

¹² Ibid. С. 95.

держави¹³. Скандинавська модель підтримки підприємств у період кризи забезпечила виховання нового покоління працездатного населення, а також стала основою новій конкурентоспроможній економіці.

Ситуація в окремих секторах економіки була дуже складною, внаслідок чого уряди країн Північної Європи були змушені реалізовувати протекціоністські заходи з метою їх збереження. Перш за все, це відбувалося в аграрній галузі. 20 серпня 1982 р. парламент Фінляндії ухвалив закон про доходи сільського господарства у 1983-1985 рр., згідно з яким було гарантовано рівень прибутків агровиробників, а також пов'язані з цим заходи щодо підвищення закупівельних цін, фінансування з боку держави сільського господарства, встановлено обсяги молока для переробки й експортні обсяги м'яса та курячих яєць¹⁴.

У 1980-х рр. в Скандинавських країнах була створена система захисту шляхом запровадження митних механізмів, заборони на ввезення, а також обмежень, які захищали внутрішній ринок глобального світового. У Фінляндії «створений вітчизняний ринок слідував своїм законам і своєму порядку ціноутворення; національна економіка була прив'язана до світової лише щодо валютних закупівель та прибутком провідних експортерів, проблеми ж, пов'язані зі світовими перепадами цін, намагалися утримувати національною політикою внутрішнього курсу, що періодично проявлялось у девальвації національної валюти»¹⁵.

Влада Фінляндії діяла, як підприємство, що живе за принципами патріархального суспільства, яке прагне досягти успіху на світовому ринку, вирівнюючи різницю в доходах осіб, гарантуючи зайнятість всіх на величезній території, у навчанні підростаючого покоління основам підприємництва, яке віддане культурі підприємництва та високого професіоналізму. У 1980-х рр. Фінляндію часто порівнювали з Японією, що, безумовно, мало під собою певне підґрунтя. Будь-яке велике підприємство в Японії було другою домівкою для працівників, що, у свою чергу, вимагало від них самовідданої праці на благо підприємства. У Фінляндії президент, державний апарат, провідні партії, великі підприємства й організації ринку праці «прагнули створити єдиний великий концерн, що охоплює всю державу, якою вони управляють»¹⁶.

У 1980-х рр. у країнах Скандинавії з'явилася тенденція щодо зростання кількості організацій, які представляють інтереси різних соціальних груп, посилюється конкуренція у сфері політичного представництва їхніх інтересів, все більше практикуються методи політичного впливу – лобіювання, використання можливостей ЗМІ. При цьому зменшується значення традиційних корпоративних інститутів. Яскраво виражені риси корпоративного устрою, що є основою відносин між підприємцями, працівниками та державою, який є однією з складових скандинавської моделі солідаризації, все більше поступаються місцем плюралізму у представництві інтересів різних груп¹⁷.

Центральна спілка роботодавців Фінляндії у 1980-х рр. боролася за «звільнення

¹³ Див.: *Jonung L. Lessons from Financial Integration...*

¹⁴ *Нарышкин А.А. Социально-политические аспекты...* С. 96.

¹⁵ *Alasuutari P. Suunnitteluloudesta Kilpailulouuteen...* С. 35.

¹⁶ *Ibidem.*

¹⁷ *Северная Европа. Регион нового развития / Под ред. Ю.С. Дерябина, Н.М. Антюшиной. Москва: Издательство «Весь Мир», 2008. С. 468.*

підприємств від уз бюрократії» з метою «випробувати на практиці, як співробітництво на підприємствах (між підприємцями та працівниками) могло б діяти без договорів, що укладаються на ринку праці»¹⁸.

Важливою складовою скандинавської моделі є потужна роль профспілок, а також об'єднань промисловців і підприємців, які здатні вирішувати конфлікти внаслідок трудових і виробничих суперечок, налагоджувати виробничу політику та схеми збуту підприємств і галузей промисловості. На середину 1986 р. Центральне об'єднання профспілок Фінляндії налічувало близько 1 млн. членів (загальна кількість працездатного населення, відповідно до статистичних даних, у віці 15-74 років – 3,7 млн. осіб)¹⁹. Отже, профспілки могли тиснути не лише на роботодавців, а й на органи публічної влади.

Незалежність профспілкових структур накладала відповідальність на всіх учасників діалогу та створювала комфортне середовище для пошуку компромісів. «На відміну від багатьох західноєвропейських країн, відносини профспілок і підприємців характеризувалися існуванням практик переговорного процесу, а не законодавчих актів, які приймає держава... Подібна організація допомагала уникати конфліктів, вела до стабільності у суспільстві. Монопольні організації мали можливість приглушити критику та протиріччя, брали відповідальність за контакти з рядовими членами своїх організацій на себе, а також створювали клімат взаєморозуміння, довіри і співпраці між працівниками та роботодавцями. Проте багато таких організацій являли собою певну подобу партій і мали дуже тісні контакти з політичними партіями (центральні об'єднання профспілок – з соціал-демократичними партіями). Це часто призводило до зміни прямих функцій організації, бюрократизації та її зрощування з партійним апаратом»²⁰.

У 1980-х рр. відбувається збільшення кількості організацій, які представляли різні інтереси. Проте відбувається також зменшення кількості місцевих спілок, що входять до професійних об'єднань. Згідно з дослідженнями фінських учених, у 1980-х рр. у країнах Північної Європи зростали цивільні рухи, багато громадських організацій віддзеркалювало ідеологію особистості, багатоформатності способу життя, поліціннісне життя, культурний диверситет, який, у свою чергу, прагнув рівноправ'я в усіх сферах життя. При цьому поява у таких організаціях радикальних поглядів була рідкістю. З іншого боку, в політичному спектрі Фінляндії у 80-х рр. 20 ст. спостерігається потужне прагнення до культурного єднання, неприйняття відмінностей у культурі та заперечення міграції за кордон. Це проявлялося у політичній і громадській риториці, в якій підкреслювалася культурна однорідність країни²¹.

Руйнація системи централізованих переговорів, яка відбулася у 1980-х рр., була детермінована зростанням підприємницької ініціативи. Політичний вектор змінив напрямок у бік підприємців, а механізми демократії стали більш індивідуалізованими. Ця трансформація також характеризувалася зменшенням кількості партій, оскільки вони втратили свою привабливість серед молоді, яка намагалася не обмежувати себе однією партією, і все активніше приймала участь у структурах, діяльність яких була спрямована на конкретні цілі, наприклад, на захист тварин чи екологічну безпеку. Виникла втрата

¹⁸ Нарышкин А.А. Социально-политические аспекты... С. 97.

¹⁹ Ibid. С. 98.

²⁰ Северная Европа... С. 469-470.

²¹ Див.: Saukkonen P. Suomalaisen yhteiskunnan...

привабливості традиційних партійних структур, що також, у свою чергу, загрожувало демократичним інститутам Скандинавських країн²².

У 1980-х рр. Фінляндія відчула значні структурні зміни, які вплинули на інституційні явища й, у свою чергу, на спосіб мислення більше, ніж на показники економіки. П. Аласутарі щодо цього констатував: «У цій зміні, з позиції інститутів, відбулося усунення від державно-адміністративного управління до ринкового. Центральна роль держави та муніципалітетів (комун), як визначників розвитку, зменшилася. На їхнє місце прийшла система управління, становище якої у сучасному чи квазіринку стало більш значним шляхом ефективного управління за умов конкуренції»²³.

Багато державних установ Фінляндії було переведено на комерційну основу, об'єднано чи приватизовано. Подібна тенденція відбувалася у місцевих комунах. У той час, коли державні установи переводили на комерційні рейки, відбулася адміністративна реформа, внаслідок якої центральні державні правління стали центрами розвитку, завдання яких було надавати послуги з розвитку, оцінки й інформування. Адміністрування цих нових центрів було підконтрольне галузевим міністерствам²⁴.

У 1980-х рр. у Скандинавських країнах з'явилися «Інвестиційні фонди трудящих», які створювалися з метою збільшення зацікавленості працівників у ефективній діяльності підприємств. У Фінляндії в цьому напрямі працював «Комітет Пекканена», в якому представники державної влади профспілок і роботодавців вивчали можливості зміцнення співробітництва роботодавців і працівників шляхом участі останніх в управлінні підприємством²⁵. Ці фонди сприяли процесу широкомасштабної приватизації наприкінці 80 – на початку 90-х рр. 20 ст.

Зниження корпоративних основ, зменшення ролі профспілок, трансформація принципів демократії – все це відповідало характерними проявами неоконсерватизму в Європі у 70-80-х рр. 20 ст.²⁶ Відмінність країн Скандинавії у реалізації цих економіко-політичних перетворень полягала в повільній динаміці зниження, тривалій тимчасовій протяжності, реалізації політики компромісів між представниками робітників і підприємців.

Жорстке державне регулювання у сфері підтримки національної економіки через систему оподаткування, забезпечення зайнятості населення та підтримка галузевих підприємств гарантували економічний розвиток і загальний підйом 1980-х рр. У багатьох аспектах ця ефективність була забезпечена грамотним і своєчасним плануванням. Планування економіки країн Скандинавії здійснювалося спеціально уповноваженими органами, наприклад, у Данії це Координаційна економічна рада, у Швеції – Економічна планова рада. До цих структур входили урядовці, представники провідних корпорацій і громадських об'єднань, Національного банку, об'єднань профспілок і підприємців, члени парламенту тощо. Провідну роль у плануванні економічної політики держави відігравали не представники бізнесу чи найманих робітників, а вчені-економісти цих країн²⁷.

²² Северная Европа... С. 471.

²³ *Alasuutari P.* Suunnitteluloudesta Kilpailulouteen... С. 42.

²⁴ Ibidem.

²⁵ *Нарышкин А.А.* Социально-политические аспекты... С. 100.

²⁶ Див.: *Исаев М.А., Чеканский А.Н., Шишкин В.Н.* Политическая система...

²⁷ Див. про планування та побудову сценарного розвитку економіки A Nordic welfare model / Nordic Welfare Centre. URL: <http://www.nordicwelfare.org/Ovrigt/About-us/>

Крім того, більшість рішень щодо планування розвитку інфраструктури в країнах Північної Європи опрацьовувалися відповідними експертами. Одним з прикладів цього є прогнозування фахівцями збільшення кількості індивідуальних транспортних засобів, а також необхідності розвитку нових сегментів громадського транспорту. Після цього готувалися пропозиції щодо подальшого розвитку дорожньої інфраструктури та перерозподілу пасажиропотоків у громадському транспорті, що реалізовувалося у подальшому. У Фінляндії, відповідно до загальної скандинавської тенденції 1980-х рр., цю галузь було виведено з-під прямого державного управління та переведено на комерційну основу в 1987 р. шляхом створення Державного транспортного агентства (згідно з законом № 627 «Про державні підприємства» від 10.07.1987 р.)²⁸. Останнє фактично передбачало переведення транспортної галузі на ринкові принципи управління.

Ця модель прийняття рішень не спричинила зменшення ролі чиновників у Скандинавських країнах – представники виконавчої влади, як носії державного знання, у своїх діях керуються ним, отже, вони уособлюють державу, і все, що держава робить, – роблять вони від її імені. Наприклад, у Швеції до 1994 р., до вступу країни до ЄС, судам заборонялося перевіряти закони та рішення бюрократичних інстанцій щодо їх відповідності конституції²⁹, внаслідок «...глибокої поваги, яку шведи мають до чиновника, який є для них прямим та явним знаком (символом) національної державності...»³⁰.

Не дивлячись на зусилля урядів країн Скандинавії, реалізацію збалансованої соціально-економічної політики, предтечею кризи початку 90-х рр. 20 ст., було зменшення економічних показників цих держав. Внутрішній ринок Північної Європи був недостатньо великим, що спричиняло сильну залежність від світової економічної кон'юнктури та торгівлі. Вже у 1986 р. спостерігалось скорочення темпів зростання економіки Фінляндії, загальний обсяг промислового виробництва скоротився на 2% у порівнянні з 1985 р. Скорочення відбулося у всіх галузях, крім гірничодобувної, та було викликано погіршенням кон'юнктури на міжнародному ринку внаслідок падіння курсу долара США, зменшення експорту до СРСР через дисбаланс у взаємній торгівлі, який був спричинений падінням цін на нафту, а також тривалими страйками державних службовців, будівельників та електриків (у другому кварталі в страйках брало участь близько 231 тис. осіб, для виробництва було втрачено понад 2,4 млн. людино-днів робочого часу, що у 25 разів більше, ніж у 2 кварталі 1985 р.)³¹.

Наприкінці 80-х рр. 20 ст. головною проблемою країн Скандинавії на експортних ринках продовжувало залишатися зниження цінової конкурентоспроможності товарів, а також скорочення ринкової частки в основних країн-споживачів, що пояснюється зростанням витрат на робочу силу.

Висновки. Скандинавська модель солідаризації є феноменом світового масштабу, історичні передумови якої сформувалися на початку 20 ст., і були пов'язані з історичними, політичними, культурними, географічними та кліматичними особливостями країн Північної Європи. Незважаючи на спроби тиску з боку провідних Заходу, Скандинавські

²⁸ Laki Valtion Liikelaitoksista. 1987. 627. URL: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1987/19870627>

²⁹ Исаев М.А., Чеканский А.Н., Шишкин В.Н. Политическая система... С. 116.

³⁰ Ibid. С. 118.

³¹ Нарышкин А.А. Социально-политические аспекты... С. 103.

країни зберегли свою ідентичність і можливість розробки та реалізації своєї внутрішньої політики, продемонструвавши реальність створення держави загального благоденства, а також збереження високого рівня економічного розвитку.

У 1970-х рр. темпи економічного зростання у країнах Скандинавії почали знижуватись. Загальносвітові кризові явища (криза надвиробництва та «Нафтові шоки» 1973-1975 рр.) викликали необхідність створення власного стабільного макроекономічного середовища, зміцнення національної валюти, розширення ринків збуту, проведення інших заходів, що виявилось досить важким завданням. У Фінляндії у цей період відбувається зміна у ставленні щодо соціальних гарантій, активізується розвиток приватного ринку соціальних послуг.

80-ті рр. 20 ст. характеризувалися боротьбою урядів країн Північної Європи з інфляційними процесами. Складна економічна ситуація у 1980-х рр. у Фінляндії призвела до переходу від державно-адміністративної моделі управління до ринкової. Провідна роль держави, як визначника соціально-економічного розвитку, значно зменшувалася.

У цей час у країнах Скандинавії посилюються прояви індивідуалістичних напрямів, що призвело до зростання політичної та корпоративної конкуренції. Використання засобів масової інформації та комунікації дозволило практикувати методи, які раніше не були властивими корпоративній культурі Фінляндії. Це, перш за все, лобіювання інтересів, зрощування громадських, профспілкових і корпоративних організацій з політичними, що призводить до змін існуючої системи представництва інтересів. Заміна економічних і соціальних цілей політичними виводить індивіда із системи як первинного члена організації, який у скандинавській моделі солідаризації спочатку мав головну роль з погляду захисту прав та інтересів.

Необхідно погодитися з сумнівами авторів аналітичної записки «Скандинавська модель: досвід для України» щодо придатності скандинавської моделі в сучасних умовах для України³². Проте досвід Фінляндії 70–80-х рр. 20 ст. свідчить, що деякі механізми суспільної солідаризації можна реалізувати у нашій державі. Це, перш за все, комплексні зміни у системі соціального захисту населення; активізація приватних підприємств у сфері охорони здоров'я, освіти, комунальному господарстві та соціальної допомоги; державна підтримка національної економіки через систему оподаткування; забезпечення зайнятості населення; протекціоністські заходи в аграрному секторі; вирівнювання різниці у доходах громадян; посилення ролі профспілок і громадських організацій, плюралізм у представництві інтересів різних груп населення; індивідуалізація механізмів демократії; переведення державних установ на комерційну основу.

Таким чином, реалізація механізмів скандинавської моделі солідаризації в Україні (на основі досвіду Фінляндії 70–80-рр. 20 ст.) може стати важливим кроком для нашої держави у контексті досягнення сталого розвитку, сприятиме покращенню соціально-економічного становища та якості життя її громадян. Проте ця програма реформ потребує довгострокової стратегії та значних зусиль для досягнення успіху, що, на жаль, неможливо в умовах воєнного стану. Тому сподіваємося, що завершення російсько-української війни та відновлення мирного життя дозволить реалізувати успішний фінський приклад солідаризації в Україні.

³² Кудряченко А.І., Кривонос Р.А., Солошенко В.В. Скандинавська модель... С. 48.

Фінансування. Дослідження виконано у рамках наукового проєкту «Механізми суспільної солідаризації в умовах криз: історичний досвід та виклики сучасності» (0123U101851) за підтримки Міністерства освіти і науки України.

Anatolii Honcharenko

The Evolution of the Scandinavian Model of Solidarity in the 1970s-1980s (using the example of Finland)

Abstract: The article investigates the evolution of the Scandinavian model of solidarity in the 1970s-1980s (using the example of Finland). In the early 1970s, the rates of economic growth in the Scandinavian countries began to decline. Global crisis phenomena (the crisis of overproduction and the «Oil Shocks» of 1973-1975) triggered the creation of a stable macroeconomic environment, strengthening the national currency, expanding sales markets, and implementing other measures, which proved to be a rather complicated task. In Finland, there is a change in attitude towards social guarantees, and the development of the private market for social services is being intensified.

The 1980s were characterized by the struggle of the governments of the countries of Northern Europe against inflationary processes. The tough economic situation in the 80s of the 20th centuries in Finland led to the transition from a state-administrative model of management to a market one. The leading role of the state as a determinant of socio-economic development was significantly reduced.

It was at this time that the manifestations of individualistic trends were increasing in the Scandinavian countries, which gave rise the growth of political and corporate competition. The use of mass media and communication allowed the practice of methods that were previously not inherent in the corporate culture of Finland. This is, first of all, lobbying interests, the merging of public, trade union and corporate organizations with political ones, which caused changes in the existing system of representation of interests. The replacement of economic and social goals with political ones removes the individual from the system as a primary member of the organization, which in the Scandinavian model of solidarity initially had a major role in terms of protecting rights and interests.

Keywords: Scandinavian model, solidarity, Finland, Scandinavia, Northern Europe, crisis, reforms